

Олена Немкович
(Київ)

**ВІДДІЛ МУЗИКОЗНАВСТВА ІМФЕ ім. М. Т. РИЛЬСЬКОГО
НАН УКРАЇНИ – ПРОВІДНИЙ ЦЕНТР НАУКОВОЇ МУЗИЧНОЇ
УКРАЇНІСТИКИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ –
ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ**

У статті репрезентовано Відділ музикознавства ІМФЕ ім. М. Т. Рильського як одну з провідних наукових музикознавчих шкіл в Україні. Наукові здобутки його співробітників аналізуються в контексті основних тенденцій розвитку української музикознавчої і – ширше – гуманітарної науки другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: *відділ музикознавства ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України; українська музикознавча наука, музична україністика, наукова музикознавча школа.*

Department of musicology is represented in the article as one of the leading scientific musicology schools in Ukraine. The scientific achievements of this department are analysed in the context of basic progress trends by Ukrainian musicology and – wider – humanitarian science of the second half of XX – the beginning of XXI century.

Keywords: *department of musicology of Rylsky IASFE of the National Academy of sciences of Ukraine, Ukrainian musicology science, musician ukrainian studies, scientific musicology school.*

В статті представлено Отдел музыковедения ИМФЕ им. М. Т. Рильского как одна из ведущих научных музыковедческих школ в Украине. Научные достижения его сотрудников анализируются в контексте основных тенденций развития украинской музыковедческой и – шире – гуманитарной науки второй половины ХХ – начала ХХІ в.

Ключевые слова: *отдел музыковедения ИИФЭ им. М. Ф. Рильского НАН Украины, украинская музыковедческая наука, музыкальная украинистика, научная музыковедческая школа.*

Осягаючи великий історичний шлях, пройдений музичною україністикою від її формування в ХІХ ст. у сферах критики й публіцистики до теперішнього часу, можна констатувати очевидний факт: сьогодні зазначений науковий напрям є синтетичний, представлений низкою взаємопов'язаних наукових дисциплін, однак насамперед системою музично-історичних галузей і музичною лексикографією. Це, власне, історія музики, а також низка дисциплін або проблемно-тематичних напрямів (тепер також комплексних), що є складовими історичного музикознавства в зазначеному широкому сенсі або більшою чи меншою мірою генетично з ним пов'язані, як-от: джерелознавство, бібліографія, нотографія, біографістика, генеалогія, а також регіоналістика, етнокulturознавство, медієвістика тощо. Значну кількість довідково-інформаційних видань, присвячених окремим сферам, осередкам, регіонам української музичної культури також можна систематизувати за рядом напрямів, що засвідчують диференціацію музичної лексикографії, а отже – її активний розвиток на сучасному етапі. Така масштабна панорама україністичних здобутків, визнаних не лише в Україні, водночас подальше потужне розгортання згаданих досліджень на межі ХХ–ХХІ ст. свідчать, що вони створені не лише поодинокими подвижниками-науковцями, але й науковими колективами, а відтак упродовж історії розвитку музичної україністики сформувалися великі центри таких досліджень. Протягом ХХ – початку ХХІ ст. названі розробки різною мірою велися на кафедрах історії музики музично-драматичних інститутів, консерваторій України, у Центрі музичної україністики НМАУ, у відділах музичної фольклористики й передусім музикознавства ІМФЕ НАН України, за межами нашої країни, наприклад, в Українському музичному інституті Америки (УМІА) тощо. Матеріали з відповідної тематики включено до фундаментальних ви-

дань енциклопедичного й історичного характеру з різних галузей гуманітарного знання, узагальнюючих розробок щодо історії, зокрема, культури, України. Отже, частково музично-україністичні надбання зосереджено в немусичних установах, у таких, як Інститут енциклопедичних досліджень НАН України або відділи академічних інститутів, що створюють Шевченківську енциклопедію, Енциклопедію історії України та ін. Відомості з питань української музичної культури вміщено в зарубіжних енциклопедіях і періодичних виданнях, а їхніми авторами є як представники української діаспори, так і іноземні діячі. Таким чином, сучасна музична україністика є помітним чинником не лише національної науки й – ширше – культури, але й чинником культури світової. У період активного самоствердження України як суб'єкта світового культурного процесу, разом з тим існування сучасної цивілізації на зламі століть і тисячоліть, відтак активної саморефлексії всіх складових і аспектів національного культурного простору, потужного розвитку наукознавства як одного з провідних річиз сучасної науки природним є також осмислення місця та історичної ролі основних осередків музичної україністики в контексті відповідної наукової царини.

Святкування нині 90-річчя ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, структурним підрозділом якого є відділ музикознавства, спонукає зосередити увагу в цій статті саме на означеному осередку музичної україністики. У різних опублікованих матеріалах неодноразово декларувалася думка про те, що названий відділ є провідним центром розвитку вказаної наукової галузі. Наприклад, у статті «Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського Національної академії наук України» А. Муха вказує, що ІМФЕ є «провідним і координаційним центром українознавчих досліджень: народознавчих і мистецтвознавчих, у т. ч. музикознавчих» [1]. З огляду на згадану раніше назрілу необхідність осмислення місця й ролі осередків музичного українознавства в сучасній музикознавчій науці, слід зазначити, що на часі є не лише констатація, але й пояснення такої думки. Це збагатило б новими важливими даними історіографію музичної україністики, дослідження історії НАН України, зрештою, української культури. Адже наукових україністичних центрів такого значення, як відділ музикознавства ІМФЕ, у світі не так багато. Не описуючи детально історію відділу в межах цієї статті (це – предмет окремої публікації), зосередимося лише на деяких моментах, що особливо переконливо виявляють роль цього наукового центру в історії і сучасному контексті української музикознавчої науки.

Насамперед зауважимо, що наука – це не лише закономірності й тенденції, але й конкретні люди, які її створюють. Отже, не дивно, що ІМФЕ як осередок українознавчих студій (який, до речі, певний час очолював М. Рильський) і відділ музикознавства як його структурний підрозділ, покликаний розвивати музичну україністику як галузь фундаментальної науки, завжди приваблював музикознавців, які були свідомими представниками української інтелігенції, прагнули присвятити своє життя поглибленому вивченню української музичної культури. Не випадково в аналізований період у жодному іншому осередку українознавчих студій не було зібрано стільки провідних у відповідній сфері музикознавців-науковців, зокрема докторів наук, скільки у відділі музикознавства ІМФЕ. Наприклад, М. Гордійчук – один з когорти подвижників національної культури; справжній титан музичного українознавства, який понад 35 років (з перервами) очолював відділ музикознавства (назва не залишалася незмінною впродовж 1950–1990-х рр.), визначаючи стратегічні напрями його роботи, зокрема зосередження на наймасштабніших для українського історичного музикознавства багатотомних наукових проектах; автор перших у повоєнний період фундаментальних монографічних досліджень, у т. ч. з проблем лисенкознавства (у співавторстві з Л. Архимович), українського симфонізму, що стали базовими для всіх подальших розробок із цієї проблематики, не втрачають актуальності до теперішнього часу, отже, належать до національної музикознавчої класики; творець авторитетної музикознавчої школи, репрезентованої 48-а кандидатами й докторами наук, які працюють у наукових і навчальних установах різних міст України; відомий не лише в

Україні, але й за її межами музично-громадський діяч, палкий популяризатор української музичної культури [2]. А. Муха – учений, який залишив помітний слід у різних галузях українського музикознавства – музичній естетиці (поміж праць – одна з найгрунтовніших в українському музикознавстві монографічних розробок із проблеми програмності в музиці), психології (єдине фундаментальне в Україні дослідження, присвячене проблемам психології композиторської творчості), історії української музики (зокрема, публікації з питань композиторської творчості), музичній історіографії (наприклад, розділи, присвячені музикознавству, до «Історії української музики»), музичній лексикографії [серія довідкових видань, присвячених українським композиторам, що стали необхідним підґрунтям відповідного аспекту «Української музичної енциклопедії» (УМЕ)] [3, 4]. М. Загайкевич – вихованка львівської школи українського музикознавства, яка вже понад 60 років плідно працює у відділі музикознавства, зокрема, створила низку праць із питань західноукраїнської музичної культури, українського балету, виховала низку кандидатів і докторів наук [5]; своєю науковою працею сприяла асиміляції принципів львівської школи в науковій діяльності відділу. Крім названих, у відділі в різні роки працювали або працюють і тепер такі визначні й відомі вчені, як П. Барановський, В. Довженко, І. Ляшенко, О. Правдюк, М. Боровик, О. Костюк, Т. Булат, Ю. Малишев, С. Грица, Л. Корній, Б. Фільц, Л. Пархоменко, А. Терещенко та ін. Їхні праці репрезентують різні кола наукових зацікавлень, однак кожний із них упродовж багатьох років був провідним фахівцем у певних проблемно-тематичних напрямках. Зокрема, «Нариси з історії української радянської музики» В. Довженка протягом кількох десятиліть були основним джерелом вивчення студентами консерваторій зазначеного в назві книжки предмета. Л. Архимович належать перші узагальнюючі праці з історії української класичної опери, Т. Булат – українського романсу, Л. Пархоменко – хорової п'єси, А. Терещенко – кантати й ораторії тощо.

Таким чином, упродовж 1950–1980-х років співробітники відділу музикознавства ІМФЕ вперше створили низку монографічних досліджень, присвячених провідним жанрам української музики. Ці праці, покладені в основу їхніх кандидатських і докторських дисертацій, були тоді найфундаментальнішими й узагальнюючими не лише щодо рівня вивченості відповідних музичних жанрів і галузей української музичної культури. Центральна в них жанрово-стильова проблематика почала активно розроблятися в українському музикознавстві в 1960–1980-х роках, а відповідні розвідки ввійшли до кола досліджень, показових щодо тодішнього теоретичного рівня українського музикознавства. Адже категорії жанру й стилю є базовими не лише для музикознавства, а й для мистецтвознавства в цілому. На сучасному етапі розгляд історії української музики як історії стилів значною мірою репрезентує досягнення вищого рівня цілісності в її розкритті, є важливою умовою для осмислення зазначеного феномена в європейському художньому процесі. Більшість зі згаданих досліджень, залишаючись упродовж багатьох років єдиними узагальнюючими розробками щодо опрацьованих у них проблем, до сьогодні зберігає базове значення для подальшого вивчення останніх, як і раніше вказані розвідки М. Гордійчука, набула значення української музикознавчої класики.

На сучасному етапі наукові традиції відділу продовжує молодша генерація українських музикознавців (вони певний час працювали або працюють у відділі й нині), яким належать дослідження, що стосуються широкого кола тем і проблем музичної україністики, зокрема міської побутової музики (Ок. Шевчук), богослужбової творчості (Н. Костюк), питань медієвістики (Ол. Шевчук, О. Прилепа), масової музичної культури (А. Калениченко), імпресіонізму (О. Кушнірук), постмодернізму (Н. Семененко) в українській музиці, національної опери (І. Сікорська), генеалогії (Б. Фільц, В. Кузик), української музичної культури першої третини ХХ ст. (М. Ржевська), проблем художньої цілісності в українській музиці 1970–1990-х років (Б. Сюта), наукознавчої проблематики (О. Немкович) тощо. Протягом тривалої історії відділу наукові

зусилля його співробітників зосереджувалися не лише на вивченні україністичних питань, але й, наприклад, естетико-теоретичних (І. Ляшенко, А. Муха), соціологічних (І. Ляшенко), психологічних (А. Муха, О. Костюк), акустико-психологічних (П. Барановський) та ін. Однак провідний напрям наукових студій цього відділу завжди був пов'язаний із розробкою масштабних проблем історії української музичної культури.

Співробітники відділу музикознавства ІМФЕ працюють над наймасштабнішою в українському музикознавстві єдиною багатотомною академічною «Історією української музики». Різні її томи (опубліковані впродовж 1989–2009 рр.), де всі розділи щодо окремих галузей і жанрів української музики написані провідними фахівцями, значною мірою є підсумковими стосовно рівня вивченості у відповідні роки певних історичних періодів українського музично-культурного процесу. Ця фундаментальна праця не лише є унікальною в українській музикознавчій науці, але й посідає помітне місце в національній гуманітарній науці в цілому, зокрема, доповнює ряд багатотомних академічних «Історій...», створених у різних галузях знання в другій половині ХХ – на початку ХХІ ст.

На межі 1980–1990-х років, коли завдяки комплексу іманентних і каузальних чинників швидко змінювалися концепційні основи українського музикознавства, першою узагальнюючою музично-історичною працею, де фахово досконало було репрезентовано сучасні концепційні засади, став 4-й том «Історії української музики» (К., 1992, відповідальний редактор – Л. Пархоменко). У ньому вперше було обґрунтовано нову періодизацію аналізованого хронологічного відтинку, 1920-ті й 1930-ті роки показано як докорінно різні культурно-історичні періоди з різними культурними парадигмами. Запропоновано інші, порівняно з усталеними в розробках радянського часу, оцінки багатьох, зокрема модерних, мистецьких явищ початку ХХ ст. Уведено до наукового обігу значний масив емпіричних даних, що замовчувались, переоцінено факти, що тенденційно тлумачилися за радянської доби.

Немає аналогів не лише в українському музикознавстві, але й у музикознавчій думці багатьох європейських країн інший багатотомний проект, здійснюваний співробітниками відділу музикознавства ІМФЕ. Ідеться про «Українську музичну енциклопедію» [К., 2006. – Т. 1; 2008. – Т. 2; 2011. – Т. 3]. Уведення до сучасного наукового обігу масиву невідомих або несправедливо призабутих у попередні десятиліття емпіричних даних, відтак достатні іманентні умови для ґрунтовної розробки на цій основі теоретичних проблем музичної україністики (художніх стилів, періодизації, співвідношення загальнонаціонального й регіонального, поліетнічного начал) і, як наслідок, вихід україністичних досліджень на вищі рівні зумовили необхідність узагальненого осмислення цих нових процесів і досягнень гуманітарної науки. Звідси поява на сучасному етапі значної кількості видань підсумкового історичного й довідково-інформаційного характеру в різних галузях знання, сплеск у розвитку енциклопедичної культури. В українському музикознавстві в останні два десятиліття також було опубліковано багато довідкових і таких, де переважав довідково-інформаційний характер викладу матеріалу, видань. Вони стосувалися окремих галузей української музичної культури – композиторської творчості, виконавства, персоналій, творчих колективів тощо. Великі бази даних, присвячених музичній культурі, було вміщено в довідкових виданнях, що стосувалися, наприклад, міжнародних зв'язків української культури, художньої творчості в цілому, культури регіонів України, Києво-Могилянської академії та інших осередків освіти, у «Шевченківській енциклопедії», загальних енциклопедіях, як, скажімо, «Енциклопедія історії України», «Енциклопедія сучасної України» (ЕСУ), «Енциклопедія української діаспори», електронній Вікіпедії, енциклопедіях інших національних культур тощо. Роль багатотомної «Української музичної енциклопедії» в цьому контексті пов'язана не лише з узагальненням нагромадженого сьогодні в різних виданнях фактологічного матеріалу. У процесі багаторічної роботи розроблено методичні й методологічні засади цього видання, у яких використано низку напрацювань енциклопедичної культури, пов'язаних із великими

енциклопедіями, насамперед ЕСУ, ураховано досвід різних українських довідкових музичних видань. Значною мірою концептуальні, а також методичні засади УМЕ є оригінальними, виробленими на основі власного досвіду праці співробітників відділу музикознавства над цим глобальним науковим проектом (деякі методичні принципи, специфічні для УМЕ, узагальнено в окремій розробці, здійсненій О. Немкович). Отже, усі вказані напрацювання відділу музикознавства є важливим внеском у формування теоретичних і методичних засад української музичної лексикографії.

Водночас видання має істотне значення для інших галузей української музикознавчої науки. У виданні вперше вводиться до наукового обігу безпрецедентний за обсягом масив емпіричних, у т. ч. архівних, даних щодо творчих біографій діячів, дискографії, бібліографії, іконографічних матеріалів (часто з приватних колекцій) тощо. Ці відомості потрібні для науковців, педагогів різних ланок музичної освіти, студентів, популяризаторів української музичної культури, зрештою, широкої культурної громадськості. В енциклопедії панорамно відображено сучасні наукові уявлення про українську музичну культуру, ступінь розробленості українознавчої проблематики, концептуально-теоретичний рівень її вивчення. Поміж характерних показників цього є вміщення в УМЕ окремих статей і їх груп, що втілюють нові, сформовані протягом останніх двох десятиліть, ракурси вивчення української музичної культури. Вони присвячені музичній культурі регіонів, етносів України, української діаспори, українців, що проживають на своїх етнічних землях за межами України, українським аспектам творчості зарубіжних діячів, масовій музичній культурі, стилям української музики, а також категоріям, поняттям, термінам, галузям (у т. ч. раніше не висвітленим у музичних енциклопедіях) музикознавства, де акцентуються їх українські аспекти.

Ще одна особливість УМЕ, яка засвідчує оригінальність і водночас академічний науковий характер видання, – концепційна установка на створення не компілятивних стислих довідок, де враховується лише усталена в літературі інформація, а відносно розгорнутих статей, що містять якнайповнішу інформацію в їх розповідних і документальних частинах, відображають проблемно-теоретичне осмислення описуваних явищ, досягнуте в сучасному українському музикознавстві, стисло фокусують ідеї дисертаційних досліджень авторів таких статей – здебільшого провідних фахівців із відповідної проблематики. Саме ці статті найбільшою мірою фокусують у собі академічно-науковий характер видання, його унікальність поміж інших музичних довідкових видань. У зв'язку із цим часто такі матеріали не є типовими за змістом і обсягом з погляду норм традиційних довідкових видань. Поміж багатьох таких статей-досліджень, уміщених в УМЕ, – «Інструментальна музика» (А. Калениченко), «Жанр музичний», «Мислення музичне» (обидві – С. Шип), «Леся Українка» (О. Немкович, Л. Ярославич), «Лисенко Микола Віталійович», «Лятошинський Борис Миколайович» (обидві – Л. Пархоменко), «Ліра» (М. Хай), «Лірництво» (О. Богданова), «Літургія» (Н. Костюк), «Лютня» (І. Зінків), «Міська побутова музика» (Ок. Шевчук), «Музикознавство» (О. Немкович), серія медієвістичних розробок (Ол. Шевчук), низка матеріалів, що стосуються міжнародних зв'язків української музики з культурою країн різних континентів (переважна більшість – А. Муха), музичних стилів тощо.

Під час спільної багаторічної праці, зокрема, над колективними багатотомними розробками, склалися деякі типологічні риси наукової діяльності співробітників відділу, що дозволяють говорити про наявність наукової школи, пов'язаної із цим осередком музикознавчої науки, відповідних наукових традицій, що сформувалися в 1950–1980-х роках і продовжують розвиватися дотепер. Як уже зазначалось, упродовж другої половини ХХ – на початку ХХІ ст. два основні напрями наукових досліджень відділу пов'язані з масштабними узагальнюючими проектами у сферах історичного музикознавства, точніше – історичного напрямку музичної україністики й музичної лексикографії (крім багатотомних колективних «Історії української музики» й «Української музичної енциклопедії», індивідуальні підсумкові розробки, стосовні основних

жанрів, галузей української музики, історії українського музикознавства, довідники, присвячені українським композиторам, тощо). Поєднання цих двох напрямів наукової діяльності, раніше – історії музики й бібліографії (А. Касперт), водночас праця у відділі музикознавства в різні роки вихованців львівської школи (М. Загайкевич, Б. Фільц, О. Правдюк та ін.), у дослідженнях яких виразно дається взнаки позитивістська точність у викладі матеріалу, водночас учених, які мали енциклопедичні знання у сфері української культури (зокрема М. Гордійчук, А. Муха), природна для підрозділу академічного інституту нерозривна взаємопов'язаність наукової діяльності відділу з традиціями академічної гуманітарної науки – усе це зумовило особливу розвиненість джерелознавчої роботи. За радянського часу це мало виняткове значення: нерозривна взаємопов'язаність емпіричних даних і висновків, відсутність абстрактного теоретизування в розробці найрізноманітніших тем і проблем, що тоді часто мало місце в музикознавчих працях, були особливо важливими для формування концепційних положень, що безпосередньо спиралися на вивчення фактологічної бази, а не впроваджувалися в музикознавство «згори». Сукупність таких науково вартісних розвідок засвідчувала визрівання своєрідного «другого концепційного ряду», що, поступово зміцнюючись, іманентно підготував концепційну переорієнтацію українського музикознавства з початку 1990-х років [5]. Відтак створені співробітниками відділу музикознавства фундаментальні узагальнюючі дослідження, присвячені основним жанрам української музики, національному музично-культурному процесу в цілому, де було зібрано й систематизовано величезний фактичний матеріал щодо аналізованих галузей, здійснено важливі концепційні узагальнення, що спиралися на осмислення цього матеріалу, відіграли непересічну роль у розвитку вказаної прогресивної тенденції в українському музикознавстві в цілому.

На сучасному етапі одним зі свідчень поглибленої джерелознавчої роботи є створення електронної бази даних, стосовної українських музично-культурних надбань, у процесі підготовки «Української музичної енциклопедії». Це є аспектом відповідного типологічного процесу для всієї гуманітарної науки межі ХХ–ХХІ ст. Отже, таке детальне вивчення української музичної історії сприяє виявленню паралелей між названою та іншими галузями художньої культури, здійсненню узагальнень, що органічно вписуються в концептуальний контекст сучасної національної гуманітарної науки. Органічність засвоєння в науковому доробку співробітників відділу даних суміжних гуманітарних, передусім народознавчих, наук (загальна історія, літературознавство, фольклористика, етнографія) зумовлюється також тим, що відділ музикознавства є підрозділом комплексного академічного інституту, де зосереджено вивчення всіх галузей духовної і матеріальної культури українського народу. Такому міждисциплінарному синтезу сприяє співпраця музикознавців зі своїми колегами – представниками інших наук – під час засідань вченої ради ІМФЕ, участь у спільних наукових проєктах, публікації в багатoproфільних виданнях Інституту тощо.

Типологічні ознаки наукової діяльності відділу музикознавства ІМФЕ сформувалися історично в процесі складної взаємодії багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників. Безумовно, вони акумулювали в собі своєрідну духовну енергію кількох поколінь його співробітників, насамперед його раніше згаданих видатних представників і керівників, які визначали стратегічні напрями діяльності цього наукового осередку. Зокрема, це стосується зосередження уваги на фундаментальних багатотомних проєктах, аналогів яким немає в національній музикознавчій думці. Біля джерел багатотомної «Історії української музики» стояв М. Гордійчук, «Української музичної енциклопедії» – наступний завідувач відділу О. Костюк. Разом з тим указані характерні ознаки наукової діяльності цього відділу формувалися під впливом характерних тенденцій розвитку музикознавчої та – ширше – гуманітарної науки, загалом національної культури другої половини ХХ – початку ХХІ ст., генетично пов'язувалися із надбаннями українського музикознавства, академічної науки минулих періодів. Адже видатні музикознавці-вчені, зосереджені у відділі,

особливо глибоко усвідомлювали найважливіше в науці, культурі відповідних періодів. Наприклад, розгортання інтенсивної джерелознавчої роботи у зв'язку з працею над першими томами «Історії української музики» в 1970–1980-х роках і потім над її новим – доповненим і переробленим – виданням, згаданою енциклопедією в 2000-х роках, фокусуючи в собі раніше згадані закономірності розвитку музикознавчої науки впродовж зазначеного часу, водночас відображає вихід загальнонаукового знання на вищий рівень інтеграції-диференціації. Отже, поглиблення диференціації, одним із провів якої є інтенсивна розробка емпіричних підвалин музикознавства, має своїм зворотним боком протилежну, також типологічну для різних гуманітарних наук (і музикознавчої зокрема) тенденцію, що поступово стала домінуючою впродовж другої половини ХХ ст.: дослідників здебільшого стали цікавити комплексні, між-дисциплінарні теми й проблеми, відтак виникли нові, не знані в 1960–1980-х роках, синтетики знання [6]. Навіть сучасні дисертаційні дослідження, що мають чітко відповідати паспортам спеціальностей, дедалі важче «вкласти» у відповідні межі. При тому спільною для розробок із різних комплексних тем часто виявляється культурологічна площина. В українознавчих дослідженнях це є необхідною умовою створення цілісної концептуально осмисленої панорами історії української культури. Щільне контактування з іншими народознавчими дисциплінами в процесі наукової діяльності відділу музикознавства, зокрема, під час підготовки підсумкових музично-історичних і енциклопедичних праць, є також характерним проявом цієї ситуації.

Масштабність наукової діяльності відділу зумовлює також особливо виразне резонування в її найпоказовіших рисах глибинних загальнокультурних тенденцій. Наприклад, однією з характерних прикмет розвитку української культури у ХХ ст. є виникнення своєрідної «арки» між різними її періодами – першою третиною ХХ ст. і другою його половиною, сучасним періодом. У багатьох наукознавчих, культурологічних, мистецтвознавчих роботах має місце образно виразна думка про те, що друга половина минулого століття дала відповіді на питання, що були поставлені на його початку. Зокрема, кульмінацією процесу формування музично-історичних знань в українському музикознавстві другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. стала перша «Історія української музики» М. Грінченка. Підсумком знань у сфері музичної україністики радянської доби стала раніше згадана однойменна багатотомна праця, створена співробітниками відділу музикознавства ІМФЕ (тт. 1–4). Попри те, що їх розділяє понад півстоліття, що вони спираються на різні філософсько-естетичні й методологічні засади, є докорінно різними за масштабами, ступенем фахової зрілості, відображають різні стани й рівні розвитку українського історичного музикознавства, ці розробки мають спільні риси. Об'єктивно обидві праці націлені на якнайповнішу (відповідно до конкретно-історичного стану музикознавчої науки) репрезентацію національних музично-культурних надбань, розкриття їх художньої цінності, необхідні для усвідомлення української музичної культури як суб'єкта світового культурного простору. При уважному прочитанні тексту обох праць можна відзначити й багато інших безпосередніх або опосередкованих точок дотику. Наприклад, М. Грінченко порушив проблему меж предмета історії української музики, зазначав, зокрема, що потрібно відшукати «своє серед чужого» [7], тобто включити в предмет вивчення музичні надбання української діаспори, хоч відповідний аспект дослідження ще не був виявлений у тексті роботи. У сучасному виданні «Історії української музики» в кожний том мають бути включені розділи, присвячені музичній культурі діаспори.

Постає питання: «Як саме виникли спільні моменти між музикознавчою думкою періодів, істотно віддалених один від одного хронологічно?» Безперечно, їх виникненню сприяє спільність культурних парадигм і відповідно концепційних орієнтацій українознавчої галузі в першій третині і в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Не можна не відзначити й спільної для подвижників української культури найрізноманітніших часів закоханості в художні надбання останньої, пристрасного бажання вивчити їх якомога глибше, що в кінцевому підсумку є проявами спільної надмети їхньої наукової

діяльності – обґрунтувати ідеї художньої ваги, оригінальності, самодостатності національної культури у світовому контексті. Зрештою, доведення цих ідей із необхідністю спирається на іманентну логіку розвитку музикознавчої науки, пов'язану з дедалі детальнішою розробкою емпіричної бази, удосконаленням на цій основі концептуально-теоретичного ряду. Не можна забувати також, що ІМФЕ генетично пов'язаний і з академічним Інститутом фольклору, а останній у свою чергу з Кабінетом музичної етнографії ВУАН. У 1930–1940-х роках в Інституті продовжували працювати діячі, які сформувались як особистості й науковці в першій третині ХХ ст., наприклад М. Грінченко, Д. Ревуцький. Ця обставина об'єктивно сприяла безперервності академічних наукових традицій у надзвичайно несприятливих для цього умовах нищення української, зокрема наукової інтелігенції в зазначені десятиліття. В ІМФЕ існує фонд М. Грінченка, матеріали, що стосуються попередніх історичних етапів діяльності названої академічної установи. Ці документи вивчалися попередніми поколіннями й вивчаються сучасними співробітниками Інституту, що виявляється в розробці різних тем. Не випадково, наприклад, що М. Гордійчук, який опублікував за власною редакцією збірку праць М. Грінченка, у 1980-х роках запропонував тодішній лаборантці відділу О. Немкович опрацювати його архів, виявляв у своїй науковій роботі й масштабність історичного мислення, й прагнення до енциклопедичних знань з історії української культури, притаманні його видатному попередникові. Так вимальовується лінія генетичної спадковості наукової діяльності відділу музикознавства з українською академічною наукою раннього періоду існування Національної академії наук. Саме закладених тоді наукових традицій сягає корінням і енциклопедична всеосяжність у розробці емпіричної бази, і масштабність історичного мислення, і органічність синтезу даних різних галузей гуманітарного знання, притаманні сучасній науковій діяльності відділу музикознавства ІМФЕ.

Фундаментальна наукова школа, пов'язана з відділом музикознавства ІМФЕ, у різні періоди мала істотний вплив на український музикознавчий процес, а її окремі представники й відділ у цілому як науковий осередок були знаними й авторитетними за межами України. Принципи, властиві науковій діяльності співробітників цього відділу, «проростали» у творчій праці музикознавців, які працювали в різних навчальних закладах і наукових установах України та зарубіжжя. Екстравертивне розкриття відділу музикознавства як наукової школи відбувається завдяки тому, що співробітники відділу публікуються, виступають на конференціях у різних містах України й за її межами, друкуються у виданнях, не пов'язаних безпосередньо з музикознавством, у т. ч. загальнонаукових. У відділі в різні роки навчалися й навчаються аспіранти, обговорюються дисертації (зокрема, польських, російських, білоруських, молдавських науковців, здобувачів прибалтійських, закавказьких, центральноазійських республік колишнього СРСР, Палестини, Китаю), проходять стажування фахівці різного наукового статусу (Ф. Аєрова, І. Котляревський, О. Маркова, В. Іванов, М. Степаненко, М. Копиця та ін.). У свою чергу представники відділу проходили стажування в інших інституціях, у т. ч. за кордоном, наприклад, А. Калениченко – у Польщі. Співробітники відділу виступали офіційними опонентами в спеціалізованих учених радах України та за її межами (у Москві, Ленінграді, Вільнюсі, Тбілісі та ін.), входили до складу різних спеціалізованих учених рад (зокрема, А. Муха, М. Загайкевич, А. Терещенко, Л. Пархоменко, М. Ржевська та ін.), експертної ради з культурології та мистецтвознавства ВАК (тепер – ДАК) України (О. Немкович). При ІМФЕ діє спеціалізована вчена рада по захисту дисертацій, де в радянський час захищалися вчені з різних міст України та інших республік колишнього СРСР, нині – українські й зарубіжні здобувачі. Деякі співробітники й аспіранти відділу емігрували в різні країни, продовжували там фахову діяльність, як скажімо, Т. Булат (США), І. Білосветова, Н. Якименко (Німеччина), Д. Дувірак (Канада) та ін. Не можна не відзначити також відчутної координаційної та консолідуючої ролі відділу музикознавства ІМФЕ щодо українського музикознавства в процесі здійснення вже згаданих видів діяль-

ності співробітників відділу, підготовки «Історії української музики» й «Української музичної енциклопедії» (де задіяні сотні українських і зарубіжних авторів). Усе це є свідченням того, що здобутки української музикознавчої науки, вагомою складовою якої є доробок, створений співробітниками вказаного відділу, стають дедалі більш знаними, авторитетними в середовищі національної і світової науки, загалом сучасної духовної культури.

1. *Муха А. І.* Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського Національної академії наук України // Українська музична енциклопедія. – К. : НАН України ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського, 2008. – Т. 1. – С. 210.
2. *Немкович О. М.* Микола Гордійчук і сучасне українське історичне музикознавство // Студії мистецтвознавчі. – 2010. – Чис. 1. – С. 94–99.
3. *Немкович О. М.* Науковий доробок А. Мухи в контексті української музикознавчої науки другої половини ХХ – початку ХХІ ст. // Мистецтвознавчі записки : зб. наук. праць. – К. : ДАКККіМ, 2003. – Вип. 3/4. – С. 53–64.
4. Муха Антон : бібліографічний покажчик / НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського ; укладач О. Кушнірук. – К., 2008. – 55 с.
5. Загайкевич Марія : бібліографічний покажчик / Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Україні. – Л., 2006. – 54 с.
6. *Немкович О. М.* Українське музикознавство ХХ століття як система наукових дисциплін. – К. : Сталь, 2006. – 534 с.
7. *Грінченко М. О.* Історія української музики // АНФРФ ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. – Ф. 36–3, од. зб. 139, арк. 82.